

א. אמר בנדרו 'השנה' – נחלקו הב"ח והש"ך (יו"ד רכ) אם זה כ'לשנה' או כ'לשנה זו' [ע' בשו"ת מהריב"ל ח"ב כא, ובראשונים בנדרים סג. בספר מאור ישראל כתב להוכיח כדברי הש"ך, שהאומר 'השנה' כאילו אמר 'לשנה זו'.

ב. עמד בחורף ואמר 'שנה זו' – אין אומרים הלך אחר רוב שנים שאינן מעוברות, אלא אסור באדר שני עד ראש השנה [ואין אומרים יעלה אדר שני במקום אלול ויהא מותר באחד באלול].
רא"ש נדרים ה, ב עפ"י ירושלמי.

דף יג

יז. א. תבואה של שביעית הגדילה בקרקע ויוצאת לשמינית – האם נוהגים בה מנהג שביעית?

ב. הקטניות – מהו השלב הקובע בהן לענין שנת-המעשרות ולשביעית?

ג. מהו הדבר הקובע באילנות?

ד. האם יש בילה ביבש, ולמאי נפקא מינה?

ה. עומר שהקריבו ישראל בכניסתם לארץ – מהיכן הקריבו? האם קציר של נכרי כשר למנחת העומר?

א. כל תבואה שהביאה שלישי בשביעית לפני ראש השנה – אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית. (יש שדרשו מהכתוב מקץ שבע שנים במעוד שנת השמטה בחג הסכות – יש לך דבר של שמינית והוא אסור כשביעית. ומנין שהבאת שלישי קובעת שנאמר וחג האסיף בעצת השנה – אסיף שאתה קוצרו בחג שייך לשנה היוצאת, והדבר ידוע לחכמים שכל תבואה שנקצרה בחג בידוע שהביאה שלישי לפני ר"ה. ויש שדרשו מועשת את התבואה לשלש השנים – אל תקרי 'לשלוש' אלא 'לשליש').
הבאת שלישי היינו במשקל הגרעינים. ויש ראשונים סוברים שהוא שיעור שאם יזרע הגרעין באדמה, יכול להצמיח.

ב. האורז והדוחן והפרגים והשומשמים, זמן השרשתם הוא הקובע לענין שנות המעשרות ולשביעית, שאם השרישו לפני ר"ה מתעשרים לשעבר ומותרים בשביעית, ואם לאו אסורים בשביעית ומתעשרים [בשאר שנים] לשנה הבאה. וכן פול המצרי שזרעהו לזרע [ולא לירק] – הריהו כשאר קטניות שהולכים בו אחר השרשה (ר"י בן כיפר בשם רבי שמעון שזורי). – קבעו חכמים לילך בקטנית אחר השרשה, מתוך שעשויים פרכים ואינם נגמרים ונלקטים כאחת, והרי עלול להימצא מעשר מהחדש על הישן או להפך, לכך קבעו לילך בהם אחר השרשה שהיא נעשית בבת אחת בכל השדה.
שמואל אמר: הכל הולך אחר גמר פרי. [מצא שמואל תנא שאינו הולך אחר השרשה בקטנית אלא אחר גמר הפרי, ופסק כמותו. רש"י].

א. הלכה כשמואל שהולכים אחר גמר פרי (רמב"ם שמיטה ויובל ד, יא. וע' מנחת שלמה סוסי' מט וס"ג שנראה שאין חולק בדבר להלכה, ודלא כמו שכתב בתפארת-ישראל).

ב. לדעת הראב"ד (מעשר שני א, י) גמר פרי שלהם היינו הבאת שלישי (וכ"ד הרדב"ז ופאת השלחן יג, יז) בדעת הרמב"ם. ואין כן דעת התוס' והר"ש (שביעית ב, ז-ח).

ג. הריטב"א כתב (וכן משמע מהרמב"ן, וי"א כן בדעת ר"ח) שלא אמר שמואל אלא בפול המצרי, אבל אורז ודוחן הולכים בהם אחר השרשה.

ד. יש אומרים שלחכמים אין הולכים באורז אחר השרשה אלא בשביעית בזמן הזה (כן צדדו התוס' וכ"כ הרא"ש שביעית ב), אבל בזמן שנהגה שביעית מדאורייתא הולכים אחר לקיטה. ויש חולקים (ער"ש שם).

ה. מפשטות דברי החזון-איש (שביעית ט, יז, יב, ובהלכות שבסוף קיצור-שלאן ערוך לט, כו) נראה שלדעת הר"ש אין באורו ודוחן איסור ספיחים, ומשמע שכן נקט לעיקר. ובספר מנחת שלמה (ח"א סוס"י מט ועע"ש בס"ג) נקט שאם הביאו שלישי בשביעית – אסורים משום ספיחין כשאר קטניות. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב קצז) כתב שבמקום הפסד גדול נראה שיש לסמוך על הרמב"ן והריטב"א שהולכים באורו ודוחן אחר השרשה, ואם השרישו בששית יש להקל באיסור ספיחין דרבנן.

ג. אילן הולך אחר חנטה לענין שביעית. זיתים הריהם כתבואה, והולכים בהם אחר הבאת שלישי.
א. לדברי התוס' לעיל (יב:) ענבים בכלל שאר פירות. ויש סוברים שענבים כזיתים (ערש"י ותורי"ד כאן; ר"ש שביעית ב, ז; ר"ן).
ב. הרמב"ם (שמיטה ויובל ד, ט יג) פסק: פירות האילן, אם הגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה – מותרים, ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ר"ה הרי הם כפירות שביעית.

ד. רבי שמעון שזורי סבר יש בילה ביבש, ולכן זרעי קטניות שמעשרותיהם חלוקים [שמקצתם השרישו קודם ר"ה ומקצתם לאחר מכן], צובר גרנו לתוכו ונוטל מעשר מהתערובת, ונמצא מעשר מהחדש על החדש ומהישן על הישן (ומפריש מעשר אחד ומחלל על המעות ויאכל מהמעות בירושלים, והמעשר יחלק לעניים, ובכך יוצא מן הספק. תוס').
וחכמים סוברים אין בילה אלא בלח כגון שמנים שנתערבו או יין, הלכך צריך להפריש עליהם ממקום אחר לפי חשבון, מחדש על החדש ומישן על הישן. ופסק שמואל כחכמים שאין בילה ביבש. [ומכל מקום בזרעים שהשרישו בשתי שנים פסק כרבי שמעון שזורי מטעם אחר – שהכל הולך אחר גמר פרי ולא אחר ההשרשה].

א. להלכה, מדברי הרמב"ם (תרומות ב, יג; מעשר ח, ב) למדו אחרונים (שו"ת מהרי"ט ח"א יח; משנה למלך סוף הלכות מעשר) שפסק יש בילה אף ביבש (וכמו שפסק רבי יוחנן במנחת ל: כרבי שמעון שזורי). ואילו לדעת הראב"ד (מעשר שני א, ח) והר"ש (חלה ג) ועוד (ע' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג חכג; הגהות מיימוניות סוף ספר זרעים; יו"ד של. וי"א כן אף בדעת הרמב"ם. ע' מנחת שלמה תנינא סוס"י קט), אין בילה ביבש. ויש מכריעים שבדרבנן יש בילה ובדאורייתא אין בילה לחומרא (עפ"י טורי אבן). ובדמאי כתבו אחרונים עפ"י הירושלמי שהקלו לומר יש בילה לדברי הכל (ע' טו"א ומראה הפנים על הירושלמי דמאי ה, ה).

בשו"ת שבט הלוי (ח"ח רמג) הכריע שיש לסמוך על כך בתרומת ירקות בזמן הזה, שיש כאן תרתי דרבנן. ובשעת הדחק והפסד יש מקום ללמד זכות על המקלים אף בתרומת דגן תירוש ויצהר בזמן הזה.

ב. ישנן דעות בגמרא (בזבחים פ) שאף במשקין אין בילה. ואולם בזה ודאי הלכה כחכמים שיש בילה במשקים.

ה. ממה שנאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה שמענו שהקריבו ישראל עומר בכניסתם לארץ ואכלו בט"ז בניסן מהתבואה החדשה [שהרי גם קודם לכן אכלו תבואה ומהו 'ממחרת הפסח...'] – אלא ללמד שעד עתה אכלו מהישן ועתה מהחדש]. ומהיכן הקריבו – אי אפשר לומר משל נכרים שהרי אמרה תורה ראשית קצירכם, אלא אמר רב כהנא מתבואה שלא הביאה שלישי ביד נכרי

(שאינה ראויה כלל עדיין) ומ"מ עתה בט"ו בניסן היא מלאה [ואף על פי שעד עשרה בניסן, יום עלייתם מן הירדן, טרם הביאה שליש – עתה היא מלאה, שארץ ישראל ארץ צבי – ממהרת לבשל פירותיה].

א. הרמב"ם השמיט דין תבואת נכרי שפסולה לעומר. ובספר ברכת מרדכי (ח"ב יט) חידש שהרמב"ם שפסק אין קנין לעכו"ם להפקיע מידי תרומות ומעשרות, לפיכך לאחר הכיבוש אין אפשרות ל'קציר עכו"ם' לפטור. ובספר זכר יצחק (ח"ב עח, ד) באר השמטת הרמב"ם בדרך אחרת, ולדבריו קציר עכו"ם פסול לעומר להלכה.

ב. אף על פי שתבואת נכרי אינה כשרה לעומר, מבואר בירושלמי (שקלים ד, א) שמביאים עומר מספיחי שביעית. ונראה שכיון ששביעית הפקר רק לישראל, הרי זה בכלל קצירכם. משא"כ הפקר ממש המופקר לכל, נראה שאינו כשר לעומר (עפ"י זכר יצחק מב. וע' טורי אבן).

דף יד

יח. א. מנין שביירות הולכים אחר לקיטה, למעשר ולשביעית?
ב. מה טעם ראש השנה לאילן בשבט ולא בתשרי?

א. רבי יוסי הגלילי דרש מבאספך מגרנך ומיקבך (הרי"ד הגיה: כתבואת גרן וכתבואת יקב – מקרא המדבר בתרומות ומעשרות) – מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על מי שנה שעברה ומתעשרים לשנה שעברה, אף כל כיוצא בזה, יצאו ירקות שגדלים על מי שנה הבאה מתעשרים לשנה הבאה. ורבי עקיבא דרש בלשון אחרת: מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על רוב מים ומתעשרים לשנה שעברה, אף כל כיו"ב, יצאו ירקות שגדלים על כל מים ומתעשרים לשנה הבאה.

א. לדברי התוס' (יג: יד), הקובע בירקות הוא גמר הפרי או רוב גידולו (עתוס' קדושין ג. סד"ה אתרוג), ולא דוקא הלקיטה. ואין כן דעת הרמב"ם אלא לקיטה ממש.

ב. אף על פי שביירות הולכים אחר לקיטה, חלה קדושת שביעית עליהם בעודם מחוברים, וגם איסור הפסד קיים בהם אעפ"י שלא לקטם (כן הוכיח במנחת שלמה ח"ג קכה-קכו). ובחזון-איש (שביעית יא, ז) צדד בדבר, שמא ירק שאפשר לו להתקיים עד שמינית, אין בו איסור כל עוד לא נלקט.

והחילוק שביניהם, אמר רבי אבהו: בצלים הסריסים (- קטנים ואינם עושים זרע) ופול המצרי [שזרעהו לירק], שמנע מהם מים שלשים יום לפני ראש השנה ולקטם אחר ר"ה.

לפרש"י, לרבי יוסי הגלילי מתעשרים לשעבר ומותרים בשביעית שהרי גדלו על מי שנה שעברה. ולרבי עקיבא – לשנה הבאה שהרי גדלים על כל מים. ויש מפרשים (מובא ברש"י ותוס', עפ"י הירושלמי) שלרבי עקיבא נעשו כגדלים בשדה-בעל ומתעשרים לשעבר. ומכל מקום בירקות רגילים, גם אם מנע מהם מים שלשים יום קודם ר"ה, הולכים בהם אחר לקיטה, שבטלה דעתו אצל כל אדם.

ב. אמר רבי אלעזר א"ר אושעיא: הואיל ויצאו רוב גשמי שנה, לכך ראש השנה בשבט [שכבר עלה שרף באילנות ומעתה הפירות חונטים. ואע"פ שרוב תקופת טבת עדיין בחוץ].

משמע בגמרא שלאמתו של דבר הלכה למשה מסיני היא שראש השנה לאילן הוא בשבט, וגם כשהטעם שנתנו להלכה אינו שייך, הדין אינו משתנה שהרי אין מתחשבים בשבט של חמה אלא לפי חדשי לבנה, ואעפ"י שבישול הפירות מתאחר. ולפי זה נראה לכאורה שגם פירות שגדלו בחו"ל [וגמר מלאכתם בארץ] במקומות שהחורף שם הוא בזמן שאצלנו קיץ – הולכים בהם אחר ט"ו בשבט (עפ"י מנחת שלמה ח"א סב, ו. וכן פסק הגרצ"פ פרנק).